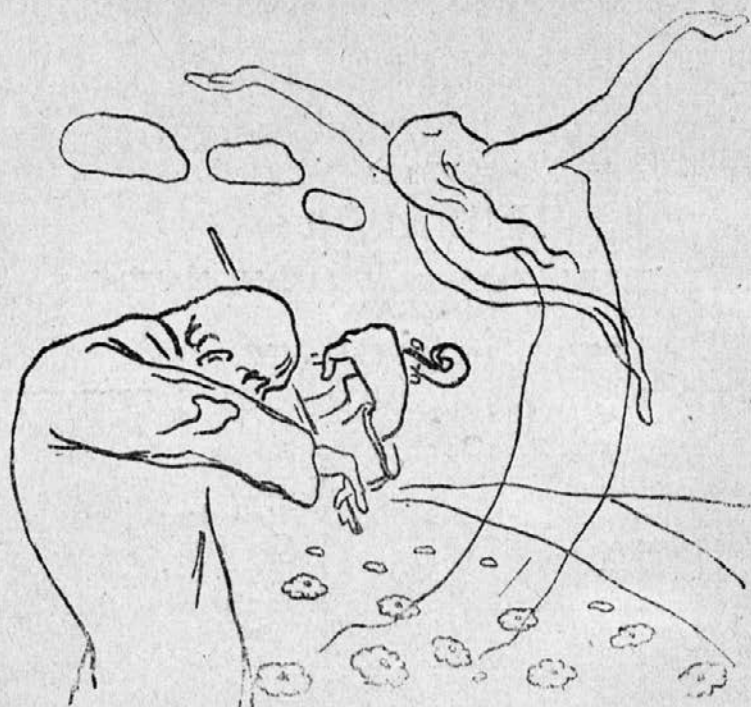

GLEDALIŠKI LIST 1943 1944

OPERA • 7

VERDI: TRUBADUR

G. VERDI :
TRUBADUR

OPERA V ŠTIRIH DEJANJIH (8 SLIKAH), NAPISAL S.
CAMMARANO

PREVEL DR. J. PERHAVEC

Dirigent: DR. D. ŠVARA

Režija in scena: C. DEBEVEC

Osebe:

Grof Luna	, V. Janko
Leonora	, V. Heybalova
Azucena	, F. Golobova
Manrico ,	, J. Franci k. g.
Ferrando	, F. Lupša
Ines	, E. Barbičeva
Ruiz	, K. Boštjančič

Vojaki, redovnice, cigani.

Godi se na Španskem v 15. stoletju.

Vodja zbora: S. HUBAD

Cena »Gledališkega lista« Lit. 2.50.

GLEDALIŠKI LIST

DRŽAVNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1943 44 OPERA ŠTEV. 7

GIUSEPPE VERDI:
TRUBADUR

Nekaj o »Trubadurju«

Mnogo očitajo Verdiju, da je komponiral tako nejasno, nerazumljivo in celo zmedeno besedilo, kot ga ima Trubadur. Menim vendar, da so take sodbe plod sodobnega, preveč na razumsko stran pozornega človeka. Verdi pa je bil v največji meri človek srca, razpoloženja, ki je doživel vso svojo glasbeno umetnost iz čustvenih vzgibov, izhajajočih iz vtisov s strani raznih dogodkov, prizorov, značajev in usod — zato ni prav nič čudno, da se je oklenil besedila, kot ga ima Trubadur. Še celo ni čudno, če vpoštevamo skladateljevo razpoloženje ob ustvarjanju tega dela, ki se je rodilo kot odmev njegovega razbolelega srca ob smrti ljubljene matere. In zdi se, kot da bi v resnici šlo skozi to opero neko smrtno doživetje, kot da bi stale ob strani ustvarjalce smrtno sile, ko je ustvarjal to delo in kot bi se mu tkale v oblike tega celotnega sestava. Tako mračno je vse: Strast, bolečina, obup, sovraštvo so glavne gonilne sile dejanja — in celo ljubezen, ki tem temnim duševnim prvinam stoji nasproti za ravnotežje, je nekam mračna. Nič ni v njej onega jasnega, bodrečega sončnega razpoloženja, kot ga pozna Verdi sicer

pri oblikovanju svojih ljubavnih razpoloženj. V neko tančico bolesi se zapreda ta najvišji vzgib človeškega srca.

Če pa čutimo to tiho otožnost, ki se razliva skozi vso to umetnino, pa nikakor ne moremo prezreti lepote in pristnosti tega glasbenega izraza. Z neko neverjetno gotovostjo je zadeval Verdi popolne tonske oblikovne odzive svojih doživljanj. Neposredno iz duševnih vibracij so mu rasle melodije — predvsem melodije. In to je bistvo Verdijeve glasbe sploh. Te melodije! Ta njihov okret, oblika, vzpon in padec — ta njihova metrična ureditev in predvsem njih ritem! Da, v ritmu in v melodičnem okretu živi vse. Vsa človeška duša. V srečavanju ritma z okretom melodije in v tako neznansko bogatih načinih tega srečavanja leži vse. Ves človek. Pa naj bodo te melodije še tako preproste in še tako razvpite po lajnah — njihova vrednost ostaja neutaljiva. Samo, kako zna Verdi svojo melodijo ritmično zgraditi! Kako jo zna zdaj spojit v en sam tok, zdaj zopet raztrgati, razsekljati na sto delcev, ki si slede kot zapovrstje vzdihov, ali radostnih vzklikov. Prav tu je vse mojsterstvo Verdijevega ustvarjanja. Prav v tem zna zadeti tako natanko tonsko podobo najrazličnejših duševnih vzgibov — in je zato njegova glasba tako izredno bogata. In najsi morda v izrazu nekoliko navivna, je vendar pognala prav iz globine človeške duše, prav iz zadnje kamrice.

Teh opisanih vrednot je zelo mnogo prav v »Trubadurju« in prepričan sem, da je v tem njegova glavna učinkovitost. Res, če mu slediš z intelektom in členiš celotni dramatski sestav, se ne moreš navdušiti, ker to res ni zgradba, ki bi človeka pretresla. Če pa to opustiš in če povsem preprosto slediš posameznim razpoloženjem, ki jih ustvarjajo te čudovite melodije, potem prideš do pravega bistva te umetnine, potem se ti razkrije pravi zmisel tega

umetniškega sveta, potem sežeš do jedra temu verdijskemu izrazu — potem doživiš pravo in glavno lepoto te umetnine in se ob njej umetniško navžiješ.

Tudi našo vprizoritev vodi taka zamisel, tudi v njej so predvsem poudarjena različna razpoloženja v glasbi, v igri in v sceni in tukaj bo tudi vzrok, da ima predstava svojo umetniško vrednost.

V. U.

Vsebina „Trubadurja“

Po izraziti, živahni uvodni unisono-melodiji, ki se zaganja in zopet odmevajoče zastaja ter s tem označuje nasprotij polno dogajanje, se pričenja dramatični potek opere.

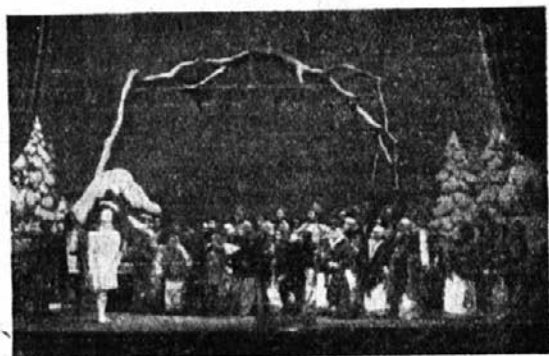
Prvo dejanje. V vojnem šotoru grofa Lune pripoveduje v ritmično ostri motiviki stotnik Ferrando stražam čudno zgodbo o grofovem bratu, ki ga je še v otroški dobi ukradla stara ciganka; to cigansko čarovnico so sicer na grmadi sežgali, toda njena hči jo je maščevala tako, da je vrgla v gorečo grmado grofovskega otroka, čigar okostje so pozneje našli v pogorišču. Brat nesrečnega otroka — grof Luna — je bil prisegel maščevanje.

Naslednja scena uvaja po tem prologu v sredo dejanja. Mlada grofica Leonora sanja na grajskem vrtu o svojem dragem in njena mehka pesem, polna čistega dekliškega čustva, se preliiva v spokojno mesečino in vžiga mlado hrepenenje. A komaj se je umaknila grofica s svojo spletično v grad, že stopi v vrt grof Luna, gnan od žive strasti do lepe Leonore. V tem zazvene akordi harfe in z njo se oglasi hrepeneča romanca trubadurja Manrika. Leonora pohiti iz spalnice na vrt in misleč, da ima pred seboj ljubljenega trubadurja, se privije v naročje grofu Luni. A Manrika, ki se je med tem približal, je zajelo ljubosumje in vitežka čast je izzvala dvoboj med mladeničema. A Leonora ju razloči in dejanje se za-

ključi z lepim tercetom, v katerem se združita napeva Leonore in Manrika; spev grofa Lune pa jima stopi v ostro nasprotje.

Drugo dejanje. Na jasi sredi divje prirode se mudi ciganska tolpa. Stara ciganka Azucena sedi na skalovju in je vsa zamaknjena v privid svojih spominov. V znameniti, značilno verdijanski kanconi pripoveduje svojemu Manriku zopet zgodbo o grmadi, na kateri je zgorela njena mati, — poje o svoji divji maščevalnosti, ki ji je narekovala, da naj vrže v ogenj ugrabljenega grofovskega otroka in še razodene grozo svoje bolesti nad usodno zmoto tistega zmedenega hipa, ko je namesto grofovskega otroka vrgla v ogenj svojega lastnega sina. Manriko se zdrzne — mar tedaj ni on sin stare ciganke, kot je menil? Mar ta starka ni njegova mati? Azucena se prestraši svojih lastnih besedi — in Manrikov dvom skuša pregnati z opisovanjem svoje materinske ljubezni do Manrika, ki mu je tudi nedavno rešila življenje, ko je obležal smrtno ranjen na bojišču in ko so ga že vsi imeli za mrtvega. — Zadnji dvom je prešel s prihodom sla, ki je prinesel Manriku ukaz od nekega kneza, naj pomaga braniti neki grad; v njegovi bližini leži samostan, kamor namerava vstopiti grofica Leonora v prepričanju, da je njen dragi padel v boju. Manriko odvihra, da bi še zadnji hip preprečil usodno dejanje.

Sprememba scene. Pred samostanom čaka v zasedi grof Luna s svojimi oprodami, da v ugodnem hipu ugrabi Leonoro. — Grofova arija o Leonorinih nebeških očeh je izredno lep izliv moškega čustva in se krasno prelije v nasprotje ženskega zbora samostanskih sester, ki z mehkim spevom spremljajo svojo novo tovarišico k oltarju na zaprisego. Grof Luna jim prekriža pot, da bi si prisvojil Leonoro — a v tem hipu se pojavi tudi Manriko. Vsi ostrme nad njim, ki so ga imeli za mrtvega — in Leonora se vsa prevzeta opoteče v njegov objem pojoč prelep spev, ki kot venec

»Sneguročka«: Prizor iz I. slike

»Sneguročka«: Prizor iz II. slike

vzdihov kipi iz njenih prsi. Ko se grof Luna zave položaja, napade s svojimi vojščaki Manrika — a temu so že prihiteli v pomoč tovariši in ga rešijo pred napadalci.

Tretje dejanje. Taborišče grofa Lune je razgibano od bojnih pesmi, ki jih prepevajo Lunini oprode. Razpoloženje pretrga stotnik Ferrando, ki je privlekel pred grofa staro ciganko. Po zasliševanju se izkaže, da je to zločinka, ki je vrgla na grmado grofovega malega brata — in obsojena je, da bo gorela na grmadi.

Sprememba. Med tem je na gradu lepo ljubezen Leonore in Manrika motila le neka čudna, težka slutnja, in v mehki, hrepenjenja polni romanci jo skuša pregnati trubadur. A že je dospela vest, da je ciganka Azucena ujeta in obsojena na grmado. Manrika je vest pretresla in pripravlja se, da gre v boj in osvobodi svojo »mater«; z znamenito Stretto si daje poguma in zadnji visoki ton je kot bojni klic pogumnega junaka, ki plane iz objema ljubice v bojni metež.

Četrto dejanje. Mračno dvorišče ob jetniškem stolpu je polno plašnih senc. Iz njih se opoteče Leonora in se privije k vlažnem stolpu, kjer je zaprt njen ljubljani trubadur in kjer čaka na svojo smrt. Težko vzdušje je nepremično — v njem plahuta le otožni odmev mrtvaške pesmi menihov, ki se oglašajo nekje iz notranjosti ječe in ki splaši Leonoro v obupno tožbo za svojim dragim. Njen spev odmeva med vlažnim zidovjem, se spleta s pesmijo menihov in izzove ljubezni polni odpev Manrikov, ki se izza neprodernih zidov prikrade ter se spoji z Leonorino tožbo v boleče radostni dvospev. — Razpoloženje preseka nastop grofa Lune. Iz prvega presenečenja se razvije duet med njim in Leonoro, ki je borba med prošnjo ljubečega srca in med ledeno sovražnostjo in poželjivostjo mračne duše — borba, ki grozničavo izzveni v grofovo popustljivost: Manrico bo izpuščen za ceno Leonorinega telesa.

»Sneguročka«: Prizor iz III. slike

Vidalijevo — Lipušček Sneguročka — car

Toda Leonora izpije neopazno strup in v blodnjem zmagošlavju se vzpne njen spev — njena radost nad rešitvijo drugega.

S p r e m e m b a. Globoko v ječi čakata svojega konca Manriko in ciganka Azucena — že blodna od prevelikih duševnih muk in smrtne stiske. Pretresljivo se utrinjajo v to težko razpoloženje tožeči in tolažeči motivi — polni težkih nasprotij; in med njimi je kot daljni dih novega življenja pesem o domačih gorah, ki se kot smrtna uspavanka siplje iz starkinih ust. — Leonora vstopi, da bi pomogla Manriku rešiti se. Toda prvo radost je skalilo spoznanje o ceni rešitve. V poslednjem ljubezenskem duetu zaupa Leonora vse, — in izdihne v rokah ljubljene trubadurja. Grof Luna, ki je vstopil ob zadnjem prizoru, ukaže poln divjega srda odvesti Manrika v smrt. Ko se je pod smrtnim udarcem sesedlo Manrikovo truplo, se v ječi polna grozne zavesti vzpne ciganka Azucena in ves prostor napolni krik o grozni resnici; ubil si lastnega brata.

UMETNIŠKI UTRINKI V NAŠEM DELU

Ko sede operni obiskovalec v svoj udobni naslonjač in se preda užitku ob izvajani predstavi, se pač ne zaveda, koliko in kako raznovrstnega dela je povezanega v taki izvedbi — koliko raznovrstnih osebnih umetniških sposobnosti se je tu spojilo v enoto in koliko različnih moči se je tu povežalo v eno samo skupno stremljenje, ki naj bi doseglo tudi skupen smoter — čim popolnejšo uprizoritev. Res, da ni vedno tako. Res, da je tako skupno stremljenje že nekakšen ideal, ki pa v našem času, ko se je individualizem tako zelo razvil, in se tako pogosto izrodil v egocentrizem, ni ravno pogosten. Res, da imajo danes po svetu še vedno večino take operne uprizoritve, kjer se posamezni — zlasti prvi pevci prav nič ne

zanimajo za svojo okolico, kjer so ti pevci tako zelo zaverovani v svoj lastni uspeh, da jim celo gódi, če njihova okolica ni dobra — kajti s tem se dvigne — kot si domišljajo — toliko bolj njihova osebna vrednost. Toda temu v nasprotje je vendarle že zelo pogosto tudi tako delo, kjer se skupnost vseh obiskovalcev strne v eno samo hotenje, dvigniti predstavo na čim višjo in popolnejšo umetniško raven.

Nekoč sem bral, da je vsa sposobnost in vrednost pravega ravnatelja v tem, da zna zbrati, zadržati in zliti v eno skupnost čim sposobnejše umetniško osebje ter mu omogočiti čim čistejšo umetniško atmosfero. Res, — čeprav to še ni vse, je vendarle že zelo mnogo; a kakor to lahko in preprosto zveni, tako je v stvarnosti težko in zavozljano. Umetnik in zlasti gledališki, je skrajno občutljiv. In tako strašno težko se giblje na tisti zlati sredini, ki je potrebna in ki gre med eno in med drugo skrajnostjo — med egocentrično ambicijo in med ciničnim obrtništvom. Strašno blizu sta si namreč ti dve skrajnosti, ki ju hipoma zveže užaljeno samoljubje, in napravi iz pretiranega stremuha delomržnega kruhoborca. In vendar je plodna samo sredina; to je tista sredina, na kateri človek spozna, da služi umetnostni ideji, ki je višja od njega samega, ki mu kuje usodo in mu ukazuje in ki ji mora žrtvovati vse, prav vse svoje sposobnosti; ideja, ki ga sili, da razvije vse svoje speče sile in jih pokloni ter žrtvuje skupnosti, s katero je nerazdružno povezan in katera nehoti odločilno posega v njegov lastni razvoj. Kajti samo eno drži in to je dejstvo, da moreš svoje sposobnosti prav razviti samo takrat, če jih ob tebi vsakdo razvije, da je tedaj čim večji razvoj okolice nujna podlaga tvojemu lastnemu razvoju in da mora biti s tvojim stremljenjem po lastnem razvoju in dvigu nujno vezano stremljenje po razvoju in dvigu tvoje okolice, k čemur boš tedaj razumno tudi sam hotel pripomoči. Ker pa poleg tega tvojih individualnih spo-

Sneguročka: Zadnja slika

sobnosti in značilnosti nihče ne more ne posneti ne nadomestiti, ker torej natančno tega, kar zmores ti, nihče več ne zmore, se iz vsega izkaže zavist in skodoželjnost za brezmiselno in škodljivo. Smoterna in koristna pa postane na tej osnovi tista duševna sposobnost, ki se zna radovati prav tako nad svojim lastnim uspehom, kot nad uspehi svoje okolice.

Dasi je težko, je vendarle samo tako razpoloženje plodno za pravo gledališko delo, ki odkaže vsakemu njegovo pravo mesto, dá vsakemu pravo sorazmerno zaposlitev, nudi vsakomur priznanje in spoštovanje, ki mu gre in tako ustvari pravo podlago za ubrano sodelovanje vsch raznovrstnih individualnih sposobnosti, ki se vsaka na svojem pravem mestu lahko prekrasno razvijejo in v sodelovanju še lepše med seboj dopolnjujejo.

Po takem načelu je v predstavi sorazmerno prav tako važen sluga, kot prvi ljubimec in nosilka naslovne vloge se ne more vese-

liti popolnega uspeha, če ni ob njej spletična umetniško vredna oblikovalka. Vsi so enota in enota so vsi, ki so tesno povezani v skupno stremljenje, da ustvarjajo čim višjo umetnino.

In vendar — kako redka je taka medsebojna ubranost, pa če je hotenje še tako pošteno. Kajti prav opera je umetnina, ki je tako pisana po svojih sestavinah. V njej so združene vse umetnostne vrste: glasba, poezija, drama, ples, slikarstvo, kiparstvo in arhitektura in vse morajo doseči sorazmerje in enotnost. In stvarno to ni lahko. Kajti dirigent polaga vso važnost na čisto in uravnovešeno sozvočje vseh raznovrstnih glasov; režiser hoče čim bolj izluščiti in podčrtati dramatski potek in išče temu primerne razvrstitve in postavljenosti oseb ter scenskega okolja. A scenograf išče čisto arhitektonsko linijo, povezano s sočno slikarsko barvitostjo, ob kateri se po svoje trudi in išče zopet svojo ubranost izdelovalec kostumnih osnutkov. A tudi plesni mojster ima svoje poglede in tako se dogaja, da nastajajo močna navskrižja in trda trenja, v katerih mora vsak s svoje strani toliko popustiti, da privede do soglasja osnovna ideja umetnine. A če je ena ali druga osebnost premočna, je treba krepkega posredovanja, da se delo uteče po zlati sredini.

Kakor je to vse tako težko, menim, da se je n. pr. predstava »Sneguročke« vendarle približala taki zlati ubranosti vseh različnih tvornih sil. Saj ne v popolnost. Ta se celo v najvišjih primerih morda za nekaj hipov pomudi, potem pa se zopet izgubi v daljave. Njen odmev pa se večkrat tesneje približa... V tej predstavi ni mogoče prezreti, kako so se srečale in spoštljivo poklonile umetnini R. Korsakova poustvarjalne moči vseh različnih sodelavcev. Kako so se nekje dotaknili in strnili v eno celoto vsi različni domisleki umetniške fantazije: Pravljičnost, intimnost, prisrčnost, toplina, sanjavost, — to so nekako razpoloženska gesla, katerim so sledila tvorna prizadevanja. In čeprav je bil osebni značaj in umetniški

nazor režiserja Primožiča močno drugačen od umetniških potez, ki jih ima dirigent Štritof, se je njuno umetniško delo prav vsled podrejenosti zahtevam umetnine ubralo v neko lepo soglasje. Zato je predvsem iz glasbe zadihalo tisto pravljичno razpoloženje, tista bajna tajinstvenost, ki jo odkrije umetnikov duh za čutnimi prirodnimi pojavi, in se iz nje — morda najbolj v zadnji sliki — razlivalo bogato in iskreno razpoloženje. Ob njej pa je zaživel tudi oder v neko bajno sanjavost in toplo pristrčnost z nekimi posebno lepimi momenti: ko se v prvi sliki utrme iz snežne gozdne beline Sneguročka Vidalijeve obenem z mehkim melodičnim motivom, ki se zdi, kot da se je zgostil iz sanjavega pokrajinskega vzdušja, — ko je pred carjem pel otožni spev zbor slepcev in se v pretresljivi vrsti odstranja, ko se pojavi na dvoru pred carjem Sneguročka in se mu v neki čudno lepi, otroški preprostosti in zaupljivosti približa kot k svojemu očetu, ko se v poslednji sliki iz vse blaženosti ljubavnega objema prelomi Sneguročkino življenje v smrt z vsemi čudežnimi tajinstvenimi lepotami prehajanja v onostranstvo in s prelepimi otožnimi motivi jemlje slovo, — vse to so utrinki, ki s svojo pristno in umetniško zrelo prisotnostjo prevzamejo in obstanejo v spominu. In še se človek zaustavi ob posameznih nadpovprečnih stvaritvah, kot je Lupšev Mraz, v katerem se čudno lepo prelivata življenjski hlad in očetovska toplina in kot so nekateri nastopi zbora, kjer je vsak posameznik živ in v skupno življenje prelit sestavni del in dejavni sooblikovalec oderskega življenja. — Iz vseh takih umetniških hipov se da spoznati, da gre umetniško delo za pravmi smotri, morda šele komaj dobro slutenimi, vendar prav zastavljenimi.

Herausgeber: Die Intendanz des Staats-theaters in Laibach. Vorsteher: Oton Župančič. Schriftleiter: Vilko Ukmar. Druck: Maks Hrovatin. — Alle in Laibach. Izdajatelj: Uprava Drž. gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: Vilko Ukmar. Tiskarna Maks Hrovatin. — Vsi v Ljubljani.